

17-03-2023

Kabinet in het nauw door uitslag Statenverkiezingen

Woensdag vonden de verkiezingen voor Provinciale Staten en de Waterschappen plaats. De Statenverkiezingen werken door in de landelijke politiek, want de nieuwe Statenleden stemmen in mei voor de samenstelling van de Eerste Kamer. De coalitie verliest terrein en zal in de senaat meer steun moeten organiseren voor haar plannen. Maar de nieuwe provinciale krachtsverhoudingen zullen eveneens impact hebben op de landelijke politiek.

Onze (voorlopige) analyse in een notendop:

- Coalitie staat voor zware opgave om meerderheden in de Eerste Kamer te vinden: gapend gat van 15 zetels.
- Neiging tot linksom (D66) of rechtsom (VVD, CDA) zal coalitie verdelen
- Agenda coalitie sowieso al vol hoofdpijndossiers: Groninger gaswinning, toelagenaffaire, begroting, OVV-rapport getuigenbescherming.
- Provinciaal: anders dan FvD heeft BBB een provinciaal relevant programma. Ze zullen serieuzer meedingen naar bestuurlijke verantwoordelijkheid.
- Dit zal zorgen voor tegengas kabinet op stikstofdossier vanuit provincies. Nog meer problemen voor Rutte-IV dus.

Voorspellingen:

- BBB gaat in zeker 8 provincies meebesturen.
- Kans dat kabinet voor einde 2023 valt is 60 procent.

Adviezen aan lobbyende organisaties:

- Benader de blokken in Eerste Kamer serieus met input op voorwaarden 'gedoogsteun'.
- Begin een jaar eerder met voorbereidingen Tweede-Kamerverkiezingen: eerste helft 2024 in plaats van 19 maart 2025.

Krachtenverhoudingen Eerste Kamer

Om maar eens met de senaat te beginnen: de coalitie heeft daar flink verloren.

Coalitiepartijen*			
Partij	PS2019	PS2023	Vershil
VVD	12	10	-2
CDA	9	5	-4
D66	7	6	-1
CU	4	2	-2
TOTAAL	32	23	-9

* zetelverdeling gebaseerd op voorlopige uitslag d.d. 17-03-2023

Nu had de coalitie al geen meerderheid in de Eerste Kamer, die in totaal 75 zetels telt. Tot zover geen nieuws. De kabinetten Rutte zijn de laatste jaren bedreven gebleken in het werken met wisselende meerderheden in de senaat om steun te krijgen voor wetsvoorstellen.

Die opgave is in de nieuwe senaat iets gecompliceerder geworden. In plaats van 6 moet de coalitie zich nu verzekeren van de steun van 15 zetels buiten de coalitie om tot een meerderheid te komen. Meest voor de hand liggende opties zijn rechtsom (met de BBB) of linksom (met het blok van GroenLinks en PvdA).

De progressieve oppositie boekte zelf winst, zij het bescheiden. De 'linkse wolk' van GroenLinks/PvdA, waaraan Rutte in de campagne waarschuwendende woorden besteedde, pakt er een zetel bij. Partij voor de Dieren (een zetel winst) en Volt (komt met stip binnen in de senaat met twee zetels) zetten hun gestage opmars door.

Progressieve oppositie			
Partij	PS2019	PS2023	Vershil
GroenLinks	8	8	0
PvdA	6	7	+1
<i>PvdA/GL</i>	14	15	+1
SP	4	3	-1
PvdD	3	4	+1
OSF	1	1	0
Volt	0	2	+2
TOTAAL	22	25	+3

* zetelverdeling gebaseerd op voorlopige uitslag d.d. 17-03-2023

Te rechterzijde zijn de kaarten grondig geschud. Forum voor Democratie, grote winnaar nog bij de vorige statenverkiezingen, verloor het grootste deel van haar achterban.

Caroline van der Plas' BBB bleek de nieuwe stemmenbezweerder op rechts, met een winst van 53 zetels. Maar ook FVD-spinoff JA21 blijkt op eigen kracht in staat 3 zetels binnen te halen. Als het stof neergedaald is, noteert het rechtse blok een nettowinst van 6 zetels.

Rechtse oppositie			
Partij	PS2019	PS2023	Vershil
FVD	12	2	-10
PVV	5	4	-1
SGP	2	1	-1
50Plus	2	1	-1
BBB	0	16	+16
JA'21	0	3	+3
TOTAAL	21	30	+6

* zetelverdeling gebaseerd op voorlopige uitslag d.d. 17-03-2023

Linksom of rechtsom?

Voor de coalitie tekent zich een duivels dilemma af. Om het zeteltekort te dekken, lijkt een meer structurele gedoogconstructie in de senaat noodzakelijk. Ga je ofwel rechtsom (BBB al dan niet aangevuld met SGP en JA'21)? Of ga je linksom (GL/PvdA met eventueel de SP en PvdD)? Conclusie: voor de coalitie breken uiterst hachelijke tijden aan.

Stabiliteit partijen

Alle coalitiepartijen verloren terrein in de provincies. Met name het CDA kreeg er ongenadig van langs. 'Een bittere pil', zo kwalificeerde Wopke Hoekstra de nederlaag.

De VVD bleef redelijk op de been, maar toont zich bezorgd over de gevolgen van de afkalving van de coalitie voor wetgeving. D66 hield de schade beperkt tot 1 zetel in de senaat. Evenals de ChristenUnie, die recent pas van partijleider wisselde.

Voor de coalitie is allereerst van belang: met welke partij(en) gaan we samenwerken om het regeerakkoord zoveel mogelijk te kunnen realiseren? Maar voor de afzonderlijke partijen kan die wie-vraag weleens hele andere antwoorden opleveren.

Allereerst maar de vraag linksom of rechtsom. Met GroenLinks en de PvdA heeft Rutte-IV te dealen met 'the devil you know'. Inhoudelijk gaat D66 waarschijnlijk liever linksom. Wopke Hoekstra maakt een hele andere rekensom. Die zag de ene helft van zijn achterban switchen naar Caroline van der Plas. Je nu uitleveren aan Klaver en Kuiken jaagt de andere helft weg, zo zal de redenering zijn.

Voor de VVD als stabiele factor is het dus spitsroeden lopen. Niet voor niets houdt Rutte in zijn reactie nadrukkelijk beide routes open. Beleid maken kan ook met de BBB, zei de premier in reactie op de uitslag. 'Maar,' voegde hij daar meteen aan toe, 'het stikstofprobleem gaat niet weg'.

Zo zullen Rutte en Kaag Hoekstra even de tijd gunnen om in het reine te komen met zijn gehavende partij. Maar of tijd alle wonden heelt, is de vraag.

Stikstof

Van een afstandje bezien zou de verkiezingsuitslag geduid kunnen worden als een interne aardverschuiving in het kamp rechts van de VVD. Forum werd gedecimeerd, BBB en JA21 profiteerden. Toch is er meer aan de hand.

Het grote verschil met 2019 en de winst voor Forum voor Democratie is dat deze verkiezingen over één issue gingen waar de provincie ook echt over gaat: het stikstofbeleid. De afgelopen maanden zagen we al dat het de provinciale afdelingen van CDA en VVD te heet onder de voeten werd. Sommige spraken zich uit tegen het stikstofbeleid van de coalitie en VVD-minister Van der Wal. Vijftig procent reductie voor 2030 te drastisch, gedwongen uitkoop van boeren een no-go, enzovoorts.

De collegebesprekingen in de provincies gaan dus echt over meer dan een vage structuurvisie of de aanbesteding van het streekvervoer. Kiezen voor natuurherstel of ruimte voor de boeren is een glasharde politieke keuze.

Een keuze die met gezwinde spoed gemaakt moet worden. Want volgens de planning van het kabinet moeten provincies vóór 1 november aanstaande met plannen komen over hoe de stikstofdoelen te halen. Sowieso al een ambitieus schema - met BBB-fracties in de dubbele cijfers al helemaal.

Einde van de brede coalities?

In 2019 was de schok van de winst van Thierry Baudet vergelijkbaar met nu. Diezelfde avond, tijdens zijn overwinningsspeech (de uil van Minerva en de boreale wereld) begonnen de eerste barstjes in het bastion reeds te ontstaan (de implosie volgde kort daarop). Daar kwam bij dat FvD meer een algemene tegenstem mobiliseerde en niet met een duidelijke agenda voor de provinciale politiek kwam.

Het gevolg was dat bijna overal FvD buitenspel kwam te staan in het provinciebestuur. Een enkele uitzondering daargelaten ontstonden er brede colleges bestaande uit vier tot zes partijen uit het peloton van vertrouwde middenpartijen, grofweg van SGP tot GroenLinks.

Een eerste blik op de verkiezingsuitslag leert dat deze oude provinciale colleges in alle provincies op Zeeland na hun meerderheid kwijt zijn.

Positieverandering brede coalities						
Provincie	Zetels PS	Coalitie	Zetels coalitie 2019	Zetels 'coalitie' 2023	Δ	Tekort
Groningen ¹	43	GL-PvdA-PvdD-SP-CU	20	17	-3	-5
Friesland	43	CDA-PvdA-VVD-FNP	22	16	-6	-6
Drenthe	41	PvdA-VVD-CDA- GL-CU	21	16	-5	-5
Overijssel	47	CDA-VVD-PvdA- CU-SGP	24	16	-8	-8
Gelderland	55	VVD-CDA-GL- PvdA-CU	30	22	-8	-6
Limburg ²	47					
Noord-Brabant ³	55	VVD-CDA-D66-GL-PvdA	31	26	-5	-2
Zeeland	39	CDA-VVD-SGP- PvdA	20	20	0	1
Utrecht	49	GL-D66-CDA-PvdA-CU	26	22	-4	-3
Flevoland	41	VVD-GL-CDA-PvdA-CU-D66	21	16	-5	-5
Noord-Holland	55	VVD-GL-D66-PvdA	30	27	-3	-1
Zuid-Holland	55	VVD-CU/SGP-GL-PvdA-CDA	28	25	-3	-3

De zittende coalities staan daarmee voor de onaantrekkelijke keuze om nog een of twee partijen aan de brede coalitie toe te voegen.

BBBesturen

¹ Minderheidscollege

² Extraparlementair college

³ Coalitie viel kort na aantreden

Een alternatief is om toch maar met de nieuwkomer te gaan onderhandelen. Het grote verschil met 2019: deze nieuwkomer komt naar de onderhandelingstafel met een voor het provinciaal bestuur duidelijke en relevante beleidsagenda. In sommige provincies (Overijssel, Drenthe, Friesland) is de BBB getalsmatig zo groot dat andere partijen er nauwelijks omheen kunnen.

Dit nog los van het feit dat veel provinciale afdelingen van CDA en VVD inhoudelijk sterk overeenstemmen met de standpunten van de BBB. Vijftig procent stikstofreductie voor 2030 en mogelijk gedwongen uitkoop ligt hier ook slecht. Wij taxeren dat de BBB zeker 8 provincies daadwerkelijk gaat meebesturen. Alleen in de Randstad en Zeeland zijn er reële alternatieven voorhanden.

Met 8 provinciale besturen die afkoersen op een fundamenteel ander natuur- en stikstofbeleid, komt de bal komend najaar weer bij het kabinet te liggen. Gaat Rutte-IV meebewegen en het rempedaal intrappen met de stikstofaanpak? Kleine kans dat Kaags D66 dat accepteert. Of krijgt minister Van der Wal het groene licht om door te drukken met stikstofreductie en uitkoop, desnoods buiten de provinciale besturen om? Geen fijn perspectief voor CDA en VVD.

Niet vergeten moet worden dat de Haagse agenda de komende tijd ook geen *walk in the park* is. Er komt een zwaar debat aan over de parlementaire enquête Groninger aardgaswinning. Nieuwe enquêtes over COVID en de toeslagenaffaire komen eraan. Dan is er nog het OVV-rapport over de fouten bij Justitie inzake de beveiliging van Redouan T., Derk Wiersum en Peter R. de Vries. Dan moet er ook nog voor de zomer een begrotingsakkoord worden gesloten met de Eerste Kamer, in aanloop van Prinsjesdag.

Alles bij elkaar achten wij de kans daarom groot (60 procent) dat het kabinet voor het einde van 2023 ten val komt. Nieuwe verkiezingen zouden dan in de eerste helft van 2024 plaatsvinden, ongeveer een jaar eerder dan voorzien (19 maart 2025).